

inherited culture of their nation and the identification with the new culture by assimilating the characteristics, values, attitudes and behaviors of the local population); the bicultural model (according to which the identification with the mother and the new culture is balanced, the old and the cultures do not contradict each other but contribute to the formation of social identity of immigrants and refugees); and the separatism model (which conceptualizes the inherited and new cultures as independent or orthogonal domains).

Keywords: socialization, immigration, migrants, inculturation, cultural transmission, acculturation, intercultural adaptation, integration, assimilation, separation, marginalization.

Відомості про автора

Москаленко Валентина Володимирівна – доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, Україна.

Moskalenko, V.V., Dr., Prof., chief researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: moskavv@ukr.net

УДК 316.6:159.9

Низовець О.М.

УМОВИ ТА ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

Низовець О.М. Умови та чинники соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених. У статті представлено соціально-психологічну підготовку до звільнення неповнолітніх засуджених як систему умов та чинників, що сприяють відновленню позитивних соціальних зв'язків та стосунків неповнолітніх осіб, розвитку в них соціально корисних умінь і навичок, необхідних для повернення в суспільство та повноцінного існування в ньому.

Ключові слова: ресоціалізація, соціально-психологічна підготовка, довіра, щирість, діалог, неповнолітній засуджений, соціально-психологічна компетентність.

Низовець Е.Н. Условия и факторы социально-психологической подготовки к освобождению несовершеннолетних осужденных. В статье социально-психологическая подготовка рассматривается как система условий и факторов, способствующих восстановлению позитивных социальных связей и взаимоотношений несовершеннолетних, развитию у них социально полезных умений и навыков, необходимых для возвращения в общество и полноценного существования в нем.

Ключевые слова: ресоциализация, социально-психологическая подготовка, доверие, искренность, диалог, несовершеннолетний осужденный, социально-психологическая компетентность.

Постановка проблеми. При звільненні з виховної колонії неповнолітній засуджений потрапляє в нові для себе умови проживання. Звичне, повсякденне існування в колонії стає неможливим, а нове, вільне життя, наповнене специфічними труднощами, до подолання яких він не завжди готовий. Для вихованців така зустріч із свободою нерідко стає несподіваною і викликає реакції, неадекватні до вимог норм моралі та права. Засуджений починає неправильно оцінювати свою поведінку та вчинки інших людей, і як наслідок – неправильно діяти, що може призвести до повторного потрапляння за ґрати. З метою сприяння переходу вихованця до життя в суспільстві, його необхідно підготувати як до самого факту звільнення, так і до вирішення конкретних завдань, з якими йому доведеться зустрічатися. Саме тому актуальним постає дослідження проблеми соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки до звільнення засуджених розглядається в контексті їх ресоціалізації у виправних закладах у роботах О. Глоточкіна, М. Єнікеєва, В. Медведєва, В. Синьова, О. Ушатікова, Г. Шиловської та ін. Її розглядають як мету (Ю. Дмитрієв, Б. Казак), сутність (М. Фомін, М. Рибак), механізм (О. Караман) та результат (В. Сулицький, В. Проскура) процесу ресоціалізації, ефективність якого залежить від комплексності і своєчасності проведеної роботи з підготовки до звільнення засуджених (С. Шатілов).

Підготовка до звільнення засудженого має багатовидову структуру і включає в себе: правову (В. Сулицький, В. Шмідт), моральну (Ю. Дмитрієв, Б. Казак), медично-оздоровчу (В. Сулицький, Т. Журавель); освітню (О. Беца, В. Кривуша, В. Синьов, Г. Радов), професійну (Ю. Дмитрієв, Б. Казак, В. Шмідт), соціальну (В. Коновалова, В. Шепітько) та психологічну (О. Глоточкін, М. Дебольський, Ю. Дмитрієв, М. Єнікеєв, Б. Казак, Н. Крейдун, В. Пірожков, В. Сулицький, С. Хачатурян) підготовку. Соціально-психологічні аспекти підготовчого процесу розглянуто в контексті соціально-психологічної допомоги засудженим в активізації їхніх адаптивних можливостей (В. Сулицький); соціально-психологічної

адаптації неповнолітніх засуджених у період підготовки до звільнення (І. Шамриленко); соціально-психологічної готовності до ресоціалізації неповнолітнього засудженого (О. Недибалюк).

Попри значну увагу науковців до проблеми підготовки засуджених до звільнення і досі бракує ґрунтовного аналізу соціально-психологічної підготовки неповнолітніх до звільнення як цілісної системи.

Мета статті полягає у визначенні умов та чинників соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Соціально-психологічна підготовка до звільнення неповнолітніх засуджених передбачає створення необхідних умов для відновлення (корекції) соціально-психологічних властивостей неповнолітніх, необхідних для успішної реінтеграції в суспільство; засвоєння вихованцями соціально-психологічних знань, що сприяють формуванню вмінь і навичок конструктивної міжособистісної взаємодії, адекватному сприйняттю можливих труднощів у житті після виходу з колонії та шляхів їх подолання; усвідомленню необхідності відмови від норм кримінальної субкультури на користь загальноприйнятим нормам; поновленню соціально значущих зв'язків із родиною, друзями.

На жаль, сутність процесу відбування покарання у вітчизняних пенітенціарних установах є переважно карально-стримувальна, ніж ресоціалізаційна, і тому, на наш погляд, потребує суттєвих змін.

Погоджуємося з думкою Я. Гошовського, що базовим, визначальним пунктом для виникнення змін, є наявність відкритої розвивально-гуманістичної системи. Науковець слушно зазначає, що «тільки у відкритій людиноцентричній і прогуманній системі, де відбувається різнобічна взаємодія з довкіллям шляхом енергетично-інформаційного обміну і взаємозбагачення, завдяки спеціально створеним умовам можливе виникнення певного усталеного порядку» [2, с. 103].

У цьому контексті, в першу чергу, необхідно розглянути умови соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених. Для цього доцільно звернутися до досвіду роботи виховних колоній інших країн, де режим відбування покарання пристосований до підтримання просоціальної відкритості та довіри до засуджених, їх органів самоорганізації. Досить ефективними ресоціалізуючими практиками неповнолітніх засуджених визнаються реінтеграційна та соціально-терапевтична моделі пенітенціарних установ європейських країн та США.

Практична реалізація реінтеграційної моделі передбачає обов'язкову й цілеспрямовану участь вихованця в трьох специфічних процесах (три «R»): «реформація особистісна», «реабілітація соціальна» та «реінтеграція поетапна в суспільство» [5].

Реформація особистості вихованця відбувається на підставі даних психодіагностики та за допомогою індивідуальних і групових методів психокорекційного впливу. Сформовані за рахунок участі в соціально-реабілітаційних програмах навички просоціальної поведінки дозволяють засудженому реалізовувати новий сенс буття в умовах особливого типу гуманного середовища і механізмах колективного самоврядування, у напіввідкритих пенітенціарних установах.

Гуманно-ресоціалізаційне середовище передбачає відмову від режиму авторитарності, насильства й забезпечує нормальні (природні) для людини умови життєдіяльності: безпека, якісне здорове харчування, вільний доступ до об'єктивної інформації про події в суспільстві, забезпечення медичною допомогою, комфортними побутовими умовами, чітка організація режиму [5].

Перебування неповнолітніх засуджених у напіввідкритих пенітенціарних установах, з одного боку, сприяє оволодінню ними навичками сумісного проживання та планування спільної життєдіяльності (на основі групового обговорення проблем, що виникають, ненасильницького вирішення міжособистісних конфліктів тощо), а з іншого – створює більші можливості для залучення різнопланових фахівців суспільних організацій з метою подальшої реінтеграції в суспільство.

Світова практика ресоціалізації неповнолітніх засвідчує, що соціально-психологічна підготовка до звільнення вихованців передбачає створення нормальних умов перебування в колонії, які забезпечують потребу вихованця в захищеності, збереженні здоров'я, гуманному ставленні до себе, отриманні об'єктивної, достеменної та різновекторної інформації про події в суспільстві. Саме таке життєзабезпечувальне середовище є основою для відкритості вихованців до подальших позитивних змін.

Важливою складовою підготовчого процесу до звільнення є нівелювання впливу елементів кримінальної субкультури на неповнолітнього засудженого. При цьому зусилля спеціалістів повинні бути спрямовані на об'єднання вихованців навколо цікавої, корисної діяльності просоціальної спрямованості. За допомогою таких заходів відбувається «перемикання» уваги і енергії вихованців на інші цінності, «перекриваються» канали негативного впливу, створюються сприятливі можливості для поліпшення загального мікроклімату вихованців [1, с. 358].

Звичайно, виконання такої роботи потребує чималих зусиль з боку фахівців: значної професійної майстерності, глибоких соціально-психологічних, психолого-педагогічних та правових знань, організаторських здібностей, наполегливості та інших морально-вольових якостей. Переконані, що координатором соціально-психологічної підготовки до звільнення має бути фахівець у галузі психології (практичний психолог), оскільки проведення підготовчої роботи до звільнення потребує наявності

грунтовних знань з низки спеціальних теоретичних (вікова, педагогічна, соціальна, пенітенціарна психологія, психологія особистості) та практичних (психодіагностика, психокорекція, психологічне консультування) дисциплін.

Окрім відповідної професійної компетенції психолог має бути наділений такими соціально-психологічними властивостями, як соціальний інтелект, довіра, соціальна активність, відповідальність, схильність до допомоги та співробітництва, соціально-психологічна компетентність. Лише за умови поєднання цих вмінь та якостей психолог зможе ефективно здійснювати взаємодію з вихованцями в процесі підготовки їх до звільнення.

Важливою умовою підготовчої діяльності до звільнення є встановлення довірливих, щирих стосунків із неповнолітніми засудженими. Довіра виступає запорукою нормальної соціальної комунікації, що забезпечує діалог, взаєморозуміння, співпрацю. Вона, як психологічне ставлення, охоплює інтерес та повагу до іншої людини; уявлення про потреби, що можуть бути задоволені в результаті взаємодії з нею; емоції від передчуття їх задоволення і позитивні емоційні оцінки партнера; безумовну готовність виявляти до нього добру волю, а також виконувати певні дії, що сприятимуть успішній діяльності.

Створення простору довіри під час підготовки до звільнення неможливе без щирості суб'єктів взаємодії. Під час підготовчої діяльності, психолог має бути конгруентним до вихованця, бо лише в ситуації абсолютної відвертості, щирості неповнолітній може відкрити свої почуття, думки, переживання. Слід пам'ятати, що, перебуваючи в деструктивному середовищі пенітенціарного закладу, вихованець не звик довіряти та відкриватись людям. Тому щирість у взаєминах, у першу чергу, має делегувати психолог. Він повинен бути в спілкуванні з вихованцями природним, невимушеним, відвертим – бути собою, не грати роль вихователя або вчителя, не демонструвати свій професіоналізм та особистісну зверхність, а просто бути поруч і висловлювати свої власні переживання. У такій ситуації вихованець сприйматиме допомогу психолога не як втручання в його особистий простір, а як підтримку і турботу.

Психолог і вихованець повинні працювати в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психічному напруженню. Цьому сприяє позиція діалогу, в якій присутня толерантність та зацікавленість, але не конформізм і байдужість. Саме в стані діалогу людина ефективно і конструктивно взаємодіє з іншими людьми, розкривається, відмовляється від психологічних захистів, стає впевненою. Побудова конструктивного діалогу між вихованцем та психологом у пенітенціарному закладі потребує певної методології.

Значні напрацювання в цьому напрямі мають О. Чеснокова та А. Ліхтарніков, які протягом десяти років впроваджують у практику виправних установ метод соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх засуджених «Розвивальний діалог», який, на думку авторів, є ефективним інструментом побудови нового рівня взаємодії на етапі підготовки до звільнення [4, с. 7]. Значення цього методу полягає в поєднанні чотирьох основних чинників: 1) любов до партнера по діалогу (партнерська любов), проявляється в ставленні до співрозмовника: «я бачу в даний момент саме тебе, дивлячись тобі в очі, а не на те, що відбувається за вікном», «я відчуваю всі твої почуття і стани, але не змішую їх зі своїми емоціями і почуттями»; 2) повагу до вихованця, що виявляється в збереженні його прав; 3) справжній інтерес до неповнолітнього, його унікального життєвого досвіду; 4) віру в людину, її здібності, потенціал, прагнення до змін [4, с. 73-74]. Таким чином, розвивальний діалог дозволяє побудувати стосунки, наповнені повагою, інтересом, вірою та любов'ю до вихованця, створюючи цим самим умови для розвитку його особистості.

Водночас, підготувати неповнолітнього засудженого до життя в суспільстві після звільнення лише створенням комфортних, сприятливих умов неможливо, оскільки для цього потрібно бажання, усвідомлене прагнення самого вихованця до особистісних змін. Лише активна і повноцінна участь неповнолітнього в системі заходів соціально-психологічної підготовки дозволить йому засвоїти нові зразки поведінки, змінити власні системи соціальних настанов, соціальних зв'язків і соціальних взаємодій. Вихованець через власну активну діяльність самореалізується, самовизначається в подальших життєвих шляхах.

Забезпечити активну добровільну участь неповнолітніх засуджених у підготовчому процесі до звільнення здатні спеціально розроблені корекційно-розвивальні програми. Аналіз зазначених програм, що впроваджуються на етапі підготовки до звільнення, дозволяє стверджувати, що вони спрямовані на вирішення таких завдань, як корекція когнітивних викривлень та поведінкових патернів, ціннісних орієнтацій; розвиток і корекція самооцінки через розкриття особистісних можливостей; формування вмінь долати труднощі, незважаючи на негативне до себе ставлення й складні життєві ситуації, корекція агресивно-насилницької поведінки, підвищення впевненості в собі та вироблення навичок конструктивної поведінки, формування настанов та особистісних ресурсів на життя без правопорушень; профілактика та корекція залежної поведінки, пізнання інших людей, формування гуманістичної настанови щодо інших людей. Добровільна участь у корекційно-розвивальних програмах дозволить вихованцям скорегувати особистісні викривлення, напрацювати навички відповідальної поведінки, сформувані готовність задовольняти життєві потреби та інтереси правомірним чином.

Важливо при цьому активізувати позитивні якості неповнолітнього засудженого шляхом звернення до кращих якостей особистості, нагадування про колишні заслуги, підсилення позитивних настанов,

почуттів. Роль потенціалу людини в процесі конструктивної взаємодії складно переоцінити, адже завдяки йому формується готовність до соціально орієнтованої діяльності індивіда. Крім того, на думку Д. Леонтьєва, особистісний потенціал, як узагальнена системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини, лежить в основі здатності особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність діяльності й смислових орієнтацій при зовнішньому тиску і в умовах, що змінюються [3]. Саме тому процес підготовки до звільнення передбачає розкриття особистісного потенціалу вихованця, виявлення його позитивних якостей, які сприятимуть конструктивній соціальній взаємодії в реальному житті.

Неабияку роль у процесі підготовки вихованців до звільнення відіграє налагодження зв'язків із сім'єю. Як стверджує Т. Хірші у своїй теорії соціального контролю: «якщо соціальні зв'язки зруйновані або не розвинені, багато членів спільноти зроблять вибір на користь протиправних дій, які будуть мати для них певну вигоду» [6, с. 56]. Сім'я часто виступає єдиною ланкою, що підтримує вихованця під час перебування в місцях позбавлення волі, допомагає в пошуках роботи, утримує від скоєння рецидиву. Тому відновлення сімейних зв'язків, підготовка до повернення в мікросоціум є важливим для успішної ресоціалізації неповнолітніх. У даному контексті необхідно вести цілеспрямовану роботу з вироблення у неповнолітнього адекватного уявлення щодо повернення в сім'ю; підвищення рівня усвідомлення вихованцем наявності в членів сім'ї певних очікувань щодо нього і його подальшого життя в родині; підвищення рівня готовності в засудженого до взаємодії з іншими членами родини.

Тому особливу увагу в соціально-психологічній підготовці до звільнення слід надати всебічній підтримці дружніх стосунків між членами родини вихованця. Важливою складовою такої роботи є психологічне налаштування неповнолітнього на сприйняття сім'ї як джерела не стільки матеріального забезпечення, скільки психоемоційної підтримки.

Готуючи неповнолітнього засудженого до життя в суспільстві після звільнення, обмежитися лише взаємодією із сім'єю вихованця, як єдиною ланкою зв'язку із суспільством, неможливо. Ізоляція вихованців від суспільства не повинна переривати інформаційно-культурні зв'язки, традиції, звичаї макросередовища, інакше в неповнолітніх засуджених буде відсутня альтернатива у виборі соціокультурного оточення. Саме тому при підготовці до звільнення необхідно активізувати та розширити поле соціокультурної взаємодії вихованців із соціумом.

Розширення впливу соціокультурного простору на особистість вихованця передбачає, окрім розкриття системи традицій, звичаїв, цінностей, взірців діяльності, настанов суспільства, інтегрування неповнолітнього засудженого в соціально-культурну діяльність. Засвоюючи культурні надбання і вступаючи в соціальні взаємодії, вихованці конструюють відповідні моделі поведінки, що дозволяють правомірно задовольняти індивідуально-культурні та соціокультурні потреби. З метою повноцінного інтегрування засудженого в соціокультурний простір після відбування покарання, підготовка до звільнення передбачає комплекс заходів, спрямованих на отримання вихованцем певного позитивного досвіду соціально-культурної діяльності, його урізноманітнення та збагачення.

При виході з місць позбавлення волі неповнолітній засуджений опиняється в складній ситуації особистісного, професійного, соціального самовизначення, що передбачає необхідність відновлення позитивних зв'язків, встановлення ефективної взаємодії з іншими людьми, наявність соціально корисних умінь і навичок. Саме тому в ході соціально-психологічної підготовки до звільнення особливу увагу слід спрямувати на розвиток соціально-психологічної компетентності неповнолітнього засудженого.

На основі теоретичного узагальнення досліджень соціально-психологічна компетентність (СПК) визначається нами як інтегративна здатність особи гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах, відчувати людей, розуміти мотиви їхньої поведінки, ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем, яка, в контексті підготовки неповнолітніх засуджених до звільнення, включає такі складові, як: соціально-правова обізнаність, почуття громадянського обов'язку, життєві настанови, соціальні вміння, мотивація досягнення, ставлення до свого «Я», здатність до психологічної близькості з іншими людьми.

Показниками розвитку складових СПК неповнолітніх засуджених є:

– знання: власних прав і обов'язків, способів їх реалізації, ролі права та законності в житті суспільства; шляхів вирішення соціально-побутових проблем після звільнення, продуктивних способів взаємодії в діяльності, власних особистісних особливостей, що сприяють досягненню ефективності у взаємодії та діяльності;

– інтерес до суспільно-політичного життя, патріотизм, знання культурних традицій та національних особливостей, почуття відповідальності;

– організація та прогнозування власної поведінки, емоційна врівноваженість та розсудливість, передбачення можливих наслідків власних дій та поведінки;

– уміння: ефективного спілкування та взаємодії; емоційної саморегуляції; володіння засобами організації власної поведінки та конструктивного розв'язання конфліктів;

– прагнення до прояву себе в соціально-значущій діяльності; спрямованість діяльності на значущі життєві цілі, самостійність, переважання мотивів досягнення успіху;

– адекватна самооцінка, узгоджена з рівнем домагань, вимогливість до себе, впевненість у своїх можливостях, задоволення власними здібностями;

– доброзичливість, емпатія до партнера, потреба в духовній близькості з іншими.

Саме така характеристика СПК дозволяє визначати її провідним чинником соціально-психологічної підготовки до звільнення неповнолітніх засуджених, оскільки належний рівень розвитку цієї компетентності виступає основою для вибудовування продуктивних взаємин з іншими людьми, вирішення життєвих проблем; підвищує здатність чинити опір впливам асоціальних груп; сприяє ефективній ресоціалізації молоді після звільнення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціально-психологічна підготовка до звільнення неповнолітніх засуджених визначається як система умов та чинників, що сприяють відновленню позитивних соціальних зв'язків та стосунків неповнолітніх осіб, розвитку в них соціально корисних умінь і навичок, необхідних для повернення в суспільство та повноцінного існування в ньому.

До умов, що сприяють такій підготовці, віднесено: створення життєзабезпечувального середовища; нівелювання впливу елементів кримінальної субкультури; створення психологом атмосфери довіри, щирості, турботи та поваги в діалогових взаєминах із вихованцями. А чинниками, що позитивно впливають на цей процес, є: визнання вихованця активним суб'єктом підготовчого процесу, розкриття його особистісного потенціалу; залучення засудженого до участі в корекційно-розвивальних програмах, підтримка в здійсненні психоемоційних зв'язків із сім'єю, розширення впливу соціокультурного простору та розвиток соціально-психологічної компетентності, належний рівень розвитку якої виступає основою для вибудовування продуктивних взаємин з іншими людьми, вирішення життєвих проблем; підвищує здатність чинити опір впливам асоціальних груп; сприяє ефективній ресоціалізації молоді до і після звільнення.

Список використаних джерел

1. Башкатов И. П. Психология асоциально-криминальных групп подростков и молодежи / И. П. Башкатов. – М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. – 416 с.
2. Гошовський Я. О. Феноменологія ресоціалізації: до проблеми виведення інтегративної дефініції / Я. О. Гошовський // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України «Проблеми загальної та педагогічної психології» / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т. XIII. – Ч. 1. – С. 99-105.
3. Леонтьев Д. А. Личностное в личности. Личностный потенциал как основа самодетерминации [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев. – Режим доступа : <http://www.psychology-online.net>.
4. Лихтарников А. Л. Как разорвать замкнутый круг. Принципы и методы социально-психологической реабилитации подростков с асоциальным поведением. Программа подготовки к освобождению из воспитательной колонии / А. Л. Лихтарников, Е. Н. Чеснокова. – Спб.: «Доверие»-«PRI», 2004. – 274 с.
5. American Corrections / Ed. By Todd R. Clear, George F. Cole. – [3rd. ed.]. – Belmont California : Wardsworth Publishing Company, 1994. – P. 357-361.
6. Hirschi T. Causes of Delinquency / T. Hirschi. - New Brunswick, N.J. : Transaction Publishers, 2002. – 329 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bashkatov I. P. Psihologija asocial'no-kriminal'nyh grupp podrostkov i molodezhi / I. P. Bashkatov. – М. : Izd-vo MПСI ; Voronezh : Izd-vo NPO «MODJEK», 2002. – 416 s.
2. Hoshov's'kyu Ya. O. Fenomenolohiya resotsializatsiyiyi: do problemy vyvedennya intehratyvnoyi defynitsiyi / Ya. O. Hoshov's'kyu // Zb. nauk. pr. In-tu psykholohiyi im. H. S. Kostyuka APN Ukrainy «Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi» / In-t psykholohiyi im. H. S. Kostyuka Nats. akad. ped. nauk / za red. S. D. Maksymenka. – К., 2011. – Т. XIII. Ch. 1. – S. 99-105.
3. Leont'ev D. A. Lichnostnoe v lichnosti. Lichnostnyj potencial kak osnova samodeterminacii [Jelektronnyj resurs] / D. A. Leont'ev. – Rezhim dostupa : <http://www.psychology-online.net>.
4. Lykhtarnykov A. L. Kak razorvat' zamknutyu kruh. Pryntsyry y metody sotsyal'no-psykholohycheskoy reabylytatsyy podrostkov s asotsyal'nym povedenym. Prohramma podhotovky k osvobozhdenyyu yz vospytatel'noy kolony / A. L. Lykhtarnykov, E. N. Chesnokova. – Spb. : «Doveriy»-«RRI», 2004. – 274 s.
5. American Corrections / Ed. By Todd R. Clear, George F. Cole. – [3rd. ed.]. – Belmont California : Wardsworth Publishing Company, 1994. - P. 357-361.
6. Hirschi T. Causes of Delinquency / T. Hirschi. - New Brunswick, N.J. : Transaction Publishers, 2002. – 329 p.

Nyzovets, O.M. Conditions of and factors in juvenile offenders' psycho-social preparation for prison release. The article deals with juvenile prison inmates' social and psychological preparation for prison release as a system of conditions and factors that contribute to their restoration of positive social relations and development of social skills needed for successful social life.

The conditions that increase the effectiveness of the prison release preparation program include the creation of positive supporting environment (to meet the inmates' needs for protection, health preservation, humane treatment, receiving objective and varied information about social events); neutralization of the influence of the criminal subculture; the atmosphere of trust, sincerity, care and respect created by the prison psychologists in interactive relationships with inmates.

The factors that positively affect this process comprise the recognition of inmates as the subjects of the active preparatory process, release of inmates' personal potentials, inmates' active participation in correctional and developmental programs, inmates' maintenance of psychological and emotional ties with their families, strong influence of socio-cultural environment, and the development of inmates' social and psychological competence.

The leading factor in juvenile prison inmates' social and psychological readiness for prison release is shown to be their socio-psychological competence which, if adequately developed, acts as a basis for building productive relationships with other people and solving life's problems, as well as increases individuals' ability to resist the effects of antisocial groups, thus promoting the effective re-socialization of young people after prison release.

Keywords: resocialization, social and psychological training, trust, honesty, dialogue, juvenile offenders, social and psychological competence.

Відомості про автора

Низовець Олена Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, м.Чернігів, Україна.

Nyzovets, O.M., PhD, Assoc. Prof., Dept. of psychology, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine.

E-mails: lena-nik75@mail.ru, elenaniz75@gmail.com

УДК 159.922; 923

Новицький Ю.В.

СПРЯЖЕНІСТЬ ПСИХІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ В ПРОЯВАХ КОМУНІКАТИВНОСТІ

Новицький Ю.В. Спряженість психічних властивостей в проявах комунікативності. На прикладі студентів експериментальним шляхом визначалась спряженість психічних проявів у структурі темпераменту на основі методики В.М. Русалова. За допомогою кореляційного аналізу визначено гендерні особливості в залежностях схильності до лідерства та домінування, до соціальної пасивності – від психомоторних, інтелектуальних, комунікативних та емоційних проявів у студентів. Визначено властивості, що домінують у формуванні структури темпераменту в період набуття фахової освіти.

Ключові слова: соціалізація, комунікативні властивості, схильність до лідерства, соціальна пасивність, кореляція Спірмена.

Новицький Ю.В. Сопряжённость психических свойств в проявлениях коммуникативности. На примере студентов экспериментальным путём определялась сопряжённость психических проявлений в структуре темперамента на основе методики В.М. Русалова. С помощью корреляционного анализа определены гендерные особенности в зависимостях склонности к лидерству и доминированию, к социальной пассивности – от психомоторных, интеллектуальных, коммуникативных и эмоциональных проявлений у студентов. Определены свойства, которые доминируют в формировании структуры темперамента в период приобретения профессионального образования.

Ключевые слова: социализация, коммуникативные свойства, склонность к лидерству, социальная пассивность, корреляция Спирмена.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості, як процес та результат пристосування до вимог та норм суспільства, тісно пов'язана з особистісними характеристиками членів суспільства. Їх прояви в суспільному, побутовому або професійному існуванні забезпечують побудову оптимального алгоритму набуття громадянських цінностей або можуть деструктивно впливати на формування суспільного статусу особистості.

Значна кількість молодих людей, обираючи особистий шлях досягнення соціального статусу, фахової компетентності, не завжди витримують вимоги, які суспільство пред'являє на шляху отримання обраної фахової освіти. В рамках реалізації особистісної придатності в системі суспільних відносин, через «райдужні», завищені очікування від самостійно обраного алгоритму особистісного зростання в обраній професії чи соціальній групі може виникати внутрішньоособистісний конфлікт. Його чинниками стають розбіжності між суб'єктивними уявленнями про майбутнє та об'єктивною реальністю, між особистісними спроможностями, професійною придатністю, уподобаннями, звичками, з одного боку, та запитам суспільства до індивідуального виконання норм, стандартів чи групових вимог, з іншого. Таким чином, молоді люди стають носіями фрустраційних станів, які формують психічні розлади та психосоматичні захворювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найважливіших умов набуття позитивного соціального статусу є обов'язкове пристосування особистості до суспільних, корпоративних чи сімейних норм спілкування. Спілкування є вибіркоким та спланованим способом, інструментом задоволення потреб, прагнень, бажань – це окремі вид комунікації, коли існує взаємодія двох систем [4, с. 205]. За формуванням відповідного статусу індивіда стоїть вибір алгоритму реалізації особистісних потреб – від фізіологічних до акмеологічних, що відбиваються найвищим рівнем самореалізації. У загальному вигляді їх поділяють на первинні, ґрунтовані на особистісних задоволеннях, та вторинні – суспільно-колективні [5, с. 392]. Реалізація потреб сукупно з реалізацією особистісних здібностей та схильностей буде індивідуальний шлях самореалізації, тобто спосіб життя.